

Мелітопольський інститут державного муніципального управління
«Класичного приватного університету»

Т.В.Ткач

ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Навчальний посібник

Мелітополь, 2015

УДК 37.015.3
ББК 88.52
Т 48

Рекомендовано до друку Вченою радою
Мелітопольського інституту державного і муніципального управління
«Класичного приватного університету»
протокол № 6 від 29 січня 2015 р.

Р е ц е н з е н т и :

В.Й. Бочелюк, доктор психологічних наук, професор,
Н.Є Завадська, доктор психологічних наук, професор.

Т 48 Ткач Т.В. Психологічні засади проектування освітнього простору особистості: Навчальний посібник. – Мелітополь: МІДМУ «КПУ», 2015. – 62 с.

У пропонованому навчальному посібнику обґрунтовано роль освітнього простору в життєдіяльності особистості, психологічні засади його формотворення і функціонування. Досліджено неперервну освіту як визначальну властивість освітнього простору. В організаційній структурі освітнього простору детально описано психологічні аспекти формальної, неформально та інформальної освіти. Запропонований діагностичний інструментарій діагностики життєвого простору особистості.

Посібник адресований викладачам, студентам і всім, кого цікавлять психолого-педагогічні детермінанти розвитку сучасного освітнього простору особистості.

УДК 37.015.3
ББК 88.52

© Ткач Т.В., 2015
© МІДМУ «КПУ», 2015

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ГЕНЕЗА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	4
1.1. Психологія сприйняття простору як передумова дослідження освітнього простору особистості	4
1.2. Психологічне сприйняття простору і часу	7
1.3. Освітній простір особистості в сучасних психолого-педагогічних системах	8
1.4. Організаційні форми неперервної освіти	9
РОЗДІЛ ІІ. ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	16
2.1. Психологічні підходи до проектування в соціальних системах	16
2.2. Компонентна структура проектування в соціальних системах	21
2.3. Психологічна сутність проектної діяльності в освітньому просторі	26
2.4. Методи колективної роботи над соціальним проектом	30
2.5. Програма проектування освітнього простору на рівні особистості (самопроектування).....	35
РОЗДІЛ ІІІ. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ.....	40
3.1. Діагностика психологічного сприйняття людиною власного життєвого простору	40
3.2. Діагностика прагнення особистості до розширення власного простору ...	43
3.3. Діагностика індивідуального простору особистості	46
3.4. Діагностика просторово-часової організації життєдіяльності особистості.....	51
3.5. Діагностика міжособистісної взаємодії особистості у власному життєвому просторі	54
3.6. Діагностика просторово-часових орієнтацій особистості	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

РОЗДІЛ І ГЕНЕЗА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

1.1. ПСИХОЛОГІЯ СПРИЙНЯТТЯ ПРОСТОРУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Психологічне сприйняття людиною простору, в якому відбувається життєдіяльність, здійснюється через формування у неї певної картини світу (фізичної, соціальної) через відображення у її свідомості відчуттів і думок про цей світ; через детермінацію власної діяльності людини в цьому просторі.

Простір і час у науці визначаються як основні всезагальні форми існування й руху матерії та визначальні всеохоплюючі умови буття й розвитку людини. Психологія як наука формувалася в руслі філософії, тому певні категорії й поняття є спільними для філософії та психології. Порівняно з іншими науками, процес самовизначення психології затримався, тому «найбільш важливі розділи філософії, що вивчають основні питання про співвідношення буття й свідомості, по суті, мали психологічний зміст» [46, с. 167].

У першому випадку людина включена до процесів природних ритмів і підкорюється закономірностям розвитку природних життєвих процесів. У другому – розвиток людини відбувається в соціумі, підпорядковуючись певному ритму й темпу, у якому змінюються покоління, життя наповнюється історичними подіями. Отже, розвиток людини відбувається у просторі, де вона стикається з конкретними умовами буття, і в часі власного життя, коли в неї виробляється суб'єктивне ставлення до них, до об'єктивно існуючого часу тощо. Таким чином, і філогенез, й онтогенез людини відбуваються в просторі та часі.

Простір і час це форми людського світосприймання, історично мінливі і індивідуально обумовлені. А от час це ще й міра людського життя. Відведений кожному із нас термін буття є найбільш значущий для нас предмет. Нічого більш значущого для нас немає: наше власне життя, наша доля.

Коли це так, коли це має для людини безпосереднє відношення, то маємо визначити що таке для людини є простір і час. Перед простором і часом людина одночасно відчуває захоплення і страх.

Кожному із нас свого часу доводилося спостерігати зоряне небо. З одного боку воно нас вражає. На відміну від древніх людей, ми розуміємо що небо є не якась твердь, на якій миготять маленькі зірочки, світила, розташовані на тверді. А є чимось таким, що є нескінченністю, перед якою ми не тільки завмираємо в захопленні, а й відчуваємо відомий страх. Захоплення і страх – це перші емоції, що виникають при сприйнятті нескінченності простору і часу.

Захоплення перед їх нескінченною природою, плинністю, незворотністю та вічністю. Страх внаслідок усвідомлення від досить обмеженого сприйняття

простору, непомірно малим порівняно з нескінченністю. Простір ось він, мій простір досить обмежений. А сприйняття власного індивідуального простору порівняно з Всесвітом – мізерно мале! Окрім того, ми усвідомлюємо власну обмеженість ще й часом – часом нашого існування, нашого буття, непомірно коротким порівняно з вічністю. І ось ці почуття викликають психологічний стрес у результаті сприйняття часу і простору. Подив, захоплення, страх!

Такі почуття передають митці у своїх творах. Так наприклад, дуже відомий вірш Михайла Васильовича Ломоносова (1711 — 1765) «Вечернее размышление о Божием величестве при случае великого северного сияния» (1743), в якому відчувається захоплення від сприйняття простору:

Открылась бездна звезд полна.

Звездам числа нет, бездне Дна...

А у віршах Ганни Ахматової відчувається страх:

Что войны, что чума? – конец им виден скорый,

Их приговор почти произнесён.

Но кто нас защитит от ужаса, который

Был бегом времени когда-то наречён?

Марина Цветаєва їй вторить:

Уж сколько их упало в эту бездну, разверзтую вдали!

Настанет день когда и я исчезну,

С поверхности Земли!!!!!!!

Леся Українка звертає увагу не велич та нескінченність простору:

Чи над людьми та зірка сумна

Променистими слізьми ридає?

Чи того, що самотна вона

По безмірнім просторі блукає?..

Якщо прослідкувати життєвий шлях людини, то період дитинства триває дуже повільно! Дитинство – це ціла епоха! День триває дуже довго, бо насичений подіями, подіями-враженнями! Все нове, все вражає! У похилому віці людина сприймає час по іншому. З віком людина починає усвідомлювати, що життя складається не з матеріальних благ, не з насолод і утіх, саме по собі життя більш важливе й більш цікавіше від результатів. Життя – це спогади, події, дії, рух, подолання перешкод. Безумовно, іноді хочеться, щоб бажання людини виконувалися за першою вимогою, але ж такого в житті, на щастя, не буває. Адже в такому разі людина зникає до такого, і вже навіть не намагається зробити щось самостійно. А в результаті прийде усвідомлення, що ти ніхто, ти ніщо, і згадати тобі нема чого, пишатися нічим. Люди похилого віку частіше думають про смерть, ніж молоді. А молоді часто ризикують, вони не думають про смерть. Старші люди, яким у житті залишилося мало, навряд чи такі безтурботні, навряд чи будуть ризикувати своїм життям. Вони починають цінувати життя. Дні життя вже не протікають, вони летять. А разом з ними й роки. Відомо, що у людей похилого віку виникає бажання до подорожей. Намагання, устремління до зміни місць. У цьому ми вбачаємо певне бажання розширити власний життєвий простір. Подорожі – це спосіб розширити власний простір і розтягнути час, якого залишилося не так багато. Таким чином, намагання до розширення власного життєвого простору (соціального) є

природною, навіть фізіологічною потребою людини.

О.С. Пушкін в поемі «Євгеній Онегін» так пише про такі потреби людини в похилому віці:

*Им овладело беспокойство,
Охота к перемене мест
(Весьма мучительное свойство,
Немногих добровольный крест).
Оставил он свое селенье,
Лесов и нив уединенье,
Где окровавленная тень
Ему являлась каждый день,
И начал странствия без цели...*

Яким же чином людина сприймає власний, особистий життєвий простір? Таке сприйняття, перш за все, визначається тим, що саме людина відчуває, що займає певне місце у власному, індивідуальному просторі, і ніхто і ніщо інше його не займе. І воно витісняє все зайве, що видається людині, все, окрім того, що особистісно належить їй. Тому власний індивідуальний (психологічний) простір особистості – це простір її життєвого світу, а саме: простір значущих взаємин, простір «Я – Ти» – контактів, небайдужого ставлення одне до одного.

У сучасній зарубіжній соціальній психології існує більш спеціальне поняття «персональний простір», яким позначається буферний простір, що ми його намагаємося зберігати навколо себе. Розміри цього простору залежать від нашої близькості з людиною, що опинилася поруч із нами [28, с. 676]. Вперше цей термін був використаний етологами (D. Kat, E. Knowles). Вчені припустили, що кожна тварина оточена «своєрідною бульбашкою», яка дозволяє їй належним чином розташовуватися між іншими тваринами.

Проте, однією з базових концепцій у трактуванні просторової поведінки людини вважається Р. Соммер. У 1969 р з'являється його монографія «Персональний простір» [66]. Психолог позначав персональний простір як «площу з невидимим кордоном, який оточує тіло людини і в яку може увійти чужий». Але цього людині замало через те, що зміст даної категорії висловлює захисний механізм просторової поведінки, тобто передбачає статичний, а не динамічний характер цього феномену.

Тому, людина відчуває певну належність до соціального простору, в якому здійснюється не менш важлива соціальна функція людини – професійна, суспільна діяльність.

Контрольні питання:

1. Назвіть основні форми буття і розвитку людини. Охарактеризуйте їх.
2. Які емоції відчуває людина при сприйнятті простору і часу?
3. Визначте які саме почуття (або емоції) при сприйнятті простору передають у своїх віршах М.В.Ломоносов, Г.Ахматова, М.Цветаєва, Леся Українка.
4. Як змінюється сприйняття часу в онтогенезі?
5. У чому виявляється індивідуальний простір особистості?

1.2. ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ПРОСТОРУ І ЧАСУ

Міждисциплінарні підходи до визначення простору і часу здебільшого сходяться до того, що вони являють собою форми людського сприйняття навколишнього світу.

Блаженний Августинського часу задавався таким питанням: що таке час? І відповідав: «Якщо ніхто мене про це не запитує, я знаю, що таке час; якби я захотів пояснити комусь – ні, не знаю. Наполягаю, однак, на тому, що твердо знаю: якби нічого не відбувалося, не було б минулого часу; якби ніщо не відбувалося, не було б майбутнього часу ... І якби теперішнє завжди залишалося теперішнім і не йшло в минуле, то це був би вже не час, а вічність; теперішнє виявляється часом тільки тому, що воно йде в минуле. Якщо ж ми говоримо, що воно є, якщо причина його виникнення в тому, що його не буде! Хіба ми помилимося, сказавши, що час існує тільки тому, що він прагне зникнути? [1, с. 167]. Таким чином, Августин виявлявся безсильним в науковому обґрунтуванні простору і часу. Він навіть прийшов до висновку, що реально, об'єктивно ні простір, ні час просто не існує. Якщо час є певна тривалість, то що таке минуле – його вже немає, отже воно вже не існує. А майбутнє? А майбутнього ще немає. Таким чином, воно реально не існує. Існує реально в деякій потенції. А чи є теперішнє? Якесь мить між минулим і майбутнім. Миттєвість абсолютно не вловима. Виходить, ні часу ні сьогодення, ні минулого, ні майбутнього немає. Отже, виходить, що час не існує – ні теперішній, ні майбутній, ні минулий. Час – це тільки форма нашого суб'єктивного його сприйняття.

Емануїл Кант також був прихильником теорії, що простір і час позбавлені об'єктивності. З цього приводу він вважає, що простір і час – це апіорні форми людської свідомості, які походять від досвіду. Простір – це апіорна форма зовнішнього відчуття (або зовнішнього споглядання), тоді як час – апіорна форма внутрішнього відчуття (внутрішнього споглядання). Такої ж точки зору дотримувався і Девід Ліндорф Юнг. Простір і час існують тільки в людському відчутті, сприйнятті і мисленні. Ернст Мах простір і час вважав за впорядковані системи. «Простір і час суть впорядковані (або є гармонізовані, *wohlgeordnete*) системи рядів відчуттів» [30, с. 498]. Таким чином, це форми людського розуму нашого сприйняття світу.

Людвіг Фейєрбах теж належить до цієї групи вчених, але він виділяє вже соціальну складову простору: Простір і час – форми соціального узгодження досвіду людей різних людей. Іншими словами, раз простір і час існують лише оскільки вони існують у колективній свідомості.

Таким чином, простір і час – форми сприйняття людиною світу, яке цілковито залежить від суб'єкта сприйняття.

Серед вчених-психологів чільне місце в означенні простору займає Георгій Іванович Челпанов. Він вважав, що уявлення про нескінченність простору є для людини є чимось потенційним, адже вона не можемо уявити собі певну частину протяжності без того, щоб у нас тієї ж миті не виникло у свідомості, що процес приєднання нової протяжності до існуючої може не зупинятися [53, с. 231]. Г. І. Челпанов зазначає, що з досвіду безпосереднього сприйняття ми не можемо отримати ті елементи, які властиві поняттю простору. Простір нам уявляється

єдиним, неперервним, однорідним, водночас у зовнішньому досвіді людина не має даних для висновків про такі властивості. Вчений зазначає, що поняття простору є певною суб'єктивною побудовою і складається з частин, які просторово уявляються людині відмінними одна від одної. Таку індивідуалізацію простору Г.І.Челпанов пояснював за допомогою понять «локальні відчуття» або «локальний знак» та третього виміру (сприйняття глибини простору). Сприйняття частини простору (або місця) не може бути безпосереднім предметом сприйняття, а воно обумовлено характерними особливостями відчуттів, існування яких потрібно визнати гіпотетично як умову роздільного сприйняття частин простору. Сприйняття ж глибини відбувається без допомоги спеціального фізіологічного органу та не є предметом первісної свідомості, а розвивається з часом. Науковець зазначає, що сприйняття третього виміру присутнє у первісній свідомості людини у стані повної нерозвинутості, і вже у процесі розвитку свідомості (онтогенезі) піддається великому розвитку. Г.І.Челпанов приходить до висновку, що глибину простору людина не сприймає, а робить про неї висновок виходячи з досвіду.

Контрольні питання:

- 1.Які погляди на простір і час існували у філософії?
- 2.Розкрийте сутність об'єктивної теорії сприйняття простору і часу.
3. Якими є основні положення Г.І. Челпанова про сприйняття простору?

1.3.ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМАХ

Сучасне суспільство позначене посиленням свідомого впливу на власний розвиток. Поява електронних засобів зв'язку, розвиток комунікаційних мереж об'єднує та споріднює народи. Для людини стає доступним широкий спектр досягнень науки й освіти, розширюються можливості окремої людини та культурно-соціальних спільнот досягненнями інших народів. Наприкінці ХХ ст. суспільство втратило сподівання зрозуміти, як влаштовані навколишній світ й людина, адже відбулося значне розширення просторово-часових меж буття людини.

Просторова ідентифікація освіти є умовою формування глобального мислення, тобто здатності людини вирішувати проблеми, які виникають у результаті об'єктивного розвитку суспільства. Світова спільнота намагається створити глобальну стратегію освіти людини незалежно від місця її проживання та рівня освіти.

Насамперед, актуалізація самої ідеї формування світового освітнього простору задає його логіку як соціального інституту на перехідному до постіндустріального етапу суспільного розвитку. Важливу роль відіграє й факт відмови від прийнятого в минулій освітній практиці уявлення про освітній процес як про певну лінію, канал, траєкторію, по яких нормативно має рухатися учень [25, с. 79]. Провідне поняття «простір» за допомогою означення «освітній» утворило термін «освітній простір», яке, враховуючи смислове наповнення його компонентів, розуміють як певним чином упорядковану

структуру, що характеризує всі освітні процеси, форми, траєкторії руху й виражає відношення між об'єктами та суб'єктами освітньої діяльності, забезпечуючи соціальну та особистісну значущість результату вдосконалення здібностей і поведінки суб'єктів цієї структури.

Просторовий порядок є саме функцією людської свідомості, і тому мова йде про психологічну апріорність. Більшість установок об'єктивного характеру щодо розгляду освітнього простору пов'язані зі змінами в устрої світової системи освіти. Після зіткнення із глобальними проблемами, які загрожують самому існуванню людства, люди почали усвідомлювати, що живуть в єдиному, взаємопов'язаному світі, збереження якого є найважливішим завданням. Формування нового світорозуміння виходить з необхідності розгляду всіх динамічних освітніх явищ у межах «двох взаємодоповнюючих парадигм: по-перше, це холістичний підхід до світу як цілісної системи; по-друге, це гуманістичний підхід до людини, яка живе у цьому світі».

Відмінність освітнього простору від фізичного полягає в тому, що на формування цього простору впливають не тільки реальні освітні події, а й потенційно мислимі, віртуальні, можливі, які не можуть ніколи відбутися або відбуваються тільки в думках суб'єктів освітнього процесу. Таким чином, окрім об'єктивних установок, поняття освітнього простору зумовлюється й суб'єктивними установками, які мають такі засади:

- існування освітнього простору можливе тільки щодо певного суб'єкта (індивідуального чи сукупного), для якого він значущий;
- перебуваючи в освітньому просторі, суб'єкти сприймають його як конкретний простір можливостей людини, що створює перспективи задоволення її потреб у контактах з навколишнім світом, як ступінь пізнання, освоєння та присвоєння його можливостей на основі суб'єктивного сприйняття.

Проведений ретроспективний і змістовий аналіз підходів уможливив визначення освітнього простору як динамічного поєднання суб'єктів освітнього процесу та системи їхніх взаємовідносин. Відносини між суб'єктами освітнього простору зумовлені процесами трансляції знання та інформації.

Контрольні питання:

1. Дайте визначення освітнього простору і вихначіє його складові.
2. У чому полягає відмінність освітнього простору від фізичного?
3. Які основні функції освітнього простору?
4. Визначте власні просторові ознаки освітнього простору.

1.4.ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Громадяни стають обізнанішими щодо значення освіти в їхньому житті, вбачають у ній механізм побудови більш успішного та якісного особистого життя й суспільства в цілому.

Провідною ідеєю такої освіти виступає така характеристика, як «неперервність», що є новим способом освітньої діяльності. Новизна цього способу, на відміну від традиційного, полягає в тому, що вона не завершується

навчанням у формальних навчальних закладах, а продовжується в подальшій життєдіяльності людини і в період її трудової діяльності, і в періоди, не пов'язані з нею.

Неперервна освіта є принципом життя та творення особистості й майбутнього суспільства; це не примус або розкіш, а потреба [67].

Таким чином, неперервна освіта як можливість для людини означає:

- більш широкі й відкриті можливості доступу до вищої освіти для тих громадян, які раніше мали обмежені можливості (або зовсім їх не мали);

- розширення спектра участі людини в різноманітних навчальних програмах – традиційні навчальні курси (у межах навчальних закладів), курси з розробки власних бізнес-планів, діяльності в різноманітних галузях, побудови перспектив розвитку особистої кар'єри, програм особистісного розвитку, навчальних курсів за інтересами;

- забезпечення варіативності форм і місця освіти – вони можуть бути різноманітними залежно від потреб і можливостей тих, хто навчається;

- забезпечення доступу до нових і всебічних галузей знання, таких, наприклад, як права людини, екологічний захист, охорона здоров'я, соціальний захист, захист прав споживачів тощо.

Незалежно від розмаїття підходів до визначення неперервної освіти, їх загальною ознакою є те, що цей процес супроводжується циклічно-якісними змінами особистості, адекватними суспільним культурно-інформаційним стадіям; він передбачає певні перерви в освіті, а також перехід від однієї спеціальності до іншої тощо.

У всіх розвинених країнах пропагується ідея освіти від колиски до могили. Проте традиційна формальна система освіти дотепер залишається панівною в Європі. Наразі недостатньо практикуються принципи довічної освіти. Професор Д. Філд у своїй праці «Довічна освіта і нове освітнє замовлення» пов'язує свою віру у «фундаментальні основні трансформації в поведінці звичайних громадян» з поняттям «поворотної модернізації» і характеризує чотири категорії довічних учнів: постійні, інструментальні, традиційні та неучі. Він також розглядає поняття економічно/соціально бідного індивіда і вважає, що неперервна (довічна) освіта, можливо, узаконює нерівність і соціальне розшарування [61, с. 34].

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу європейська спільнота визначає три організаційні форми освітньої діяльності: формальна, неформальна та інформальна освіта [32; 62] (рис. 1.4.1.).

Формальна освіта (*formal education*) завершується видачею загальноновизнаного диплому чи атестату [32, с. 2]. Це ієрархічно структурована, інституціалізована освітня система хронологічно вибудованого навчання від початкової школи до університету, що включає додаткову академічну освіту, спеціалізовані програми навчальних закладів, у яких відбувається технічне та професійне навчання [59, с. 95]. Отже, формальна освіта відбувається у спеціально створених для цього навчальних закладах, має певну тривалість у часі, базується на державних навчальних програмах. Після закінчення присвоюється ступінь, видається диплом чи свідоцтво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августин Б. Исповедь / Августин (Блаженный). – 2-е изд. – Минск. : Белорусская православная Церковь, 2013. – 336 с.
2. Алексеев Н.Г. Проектирование условий развития рефлексивного мышления [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.circle.ru.
3. Антонюк Г.А. Современное проектирование (некоторые методологические аспекты) / Г.А. Антонюк. – Минск, 1981. – 110 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М., 1999. – 266 с.
5. Беркли Дж. Трактат о принципах человеческого знания [сочинения] / Дж. Беркли. – М. : Наука, 1978. – 556 с.
6. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность / Н.А. Бернштейн; [под ред. О.Г. Газенко; Изд. подгот. И.М. Фейгенберг; АН СССР]. – М. : Наука, 1990. – 495 с.
7. Болотова, А.К. Время и личность. Временные измерения феноменов личности / А.К. Болотова, В.Д. Бекренев // Психология. – 2007. – №3. – С. 61-78.
8. Брушлинский А.В. Субъект и социальная компетентность личности / А.В. Брушлинский. – М., 1995. – 167 с.
9. Вебер М. Наука как призвание и профессия. Самосознание европейской культуры XX века Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем./Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; Предисл. П.П. Гайденоко. – М. : Прогресс, 1990. —808 с.
10. Выготский Л.С. О психологических системах: [собр. соч.] / Л.С. Выготский. – М., 1982. – С. 109–131.
11. Гаспарский В.П. Праксеологический анализ проектно-конструкторских разработок [пер. с польск.] / В.П. Гаспарский. – М. : Мир, 1978. – 172 с.
12. Генисаретский О.И. Социальное проектирование как средство актуальной культурной политики / О.И. Генисаретский // Социальное проектирование в сфере культуры: методологические проблемы. – М., 1986. – С. 29–42.
13. Гильбух Ю.З. Тренировочные устройства в профессиональном обучении (психолого-педагогические аспекты) / Ю.З. Гильбух. – Киев. : Вища школа, 1979. – 199с.
14. Гурье Л.И. Проектирование педагогических систем: [учеб. пособие] / Л.И. Гурье. – Казань. : Казан. гос. технол. ун-т, 2004. – 212 с.
15. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука / Э. Гуссерль. – Минск. : Харвест; М.: Аст, 2000. – 752 с.
16. Джонс Дж.К. Методы проектирования: [пер. с англ. / 2-е изд. доп.] / Дж.К. Джонс. – М. : Мир, 1986. – 326 с.
17. Жизненный мир: [философский словарь] / Г. Г. Кириленко, Е. В. Шевцов. – М. : Слово, 2002. – 238с.
18. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: [в 2 т.] / А.В. Запорожец. – М. : Педагогика, 1986. – Т. 2. Развитие произвольных движений. – 296 с.
19. Ильин Г. Проблема различия обучения и образования / Г. Ильин // Вестник высшей школы (Alma mater). – 2001. – № 5. – С. 22-25.
20. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А.В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45-57.
21. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: [в 2 т.]. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 576 с.
22. Курбатов В.И. Социальное проектирование / В.И. Курбатов, О.В. Курбатов. – Ростов-на-Дону, 2001. – С. 11.
23. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентаций / Д.А. Леонтьев. – М., 1992. – 56с.

24. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – М. : Мысль, 1965. – 570 с.
25. Лиферов А.П. Современные проблемы образования и педагогической науки / А.П. Лиферов. – М., 1994. – С. 83.
26. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М. : Прогресс, 1981. – 230 с.
27. Луков В.А. Социальное проектирование / В.А. Луков. – М. : МГУ: Флинта, 2007. – 240 с.
28. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб. : Питер, 1997. – 684 с.; с.
29. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика : Справочник практического психолога. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 992 с.
30. Мах Э. Механика. Историко-критический очерк её развития / Э. Мах. – Ижевск. : Ижевская республиканская типография, 2000. – 456 с.
31. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е.И. Машбиц: [Педагогическая наука – реформе школы]. – М. : Педагогика, 1988. – 192 с.
32. Меморандум непрерывного образования Европейского Союза: [электронный ресурс] / – Режим доступа: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>.
33. Моисеев Н.Н. Универсум. Общество. Информация / Н.Н. Моисеев. – М., 2001. – С. 345.
34. Монахов В.М. Педагогическое проектирования – современный инструментальный дидактических исследований / В.М. Монахов // Школьные технологии. – 2001. – № 5. – С. 75–89.
35. Новикова С.С. Социология: история, основы, институционализация в России / С.С. Новикова. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. – 464 с.
36. Ньютон И. Математические начала натуральной философии: [цитируется по изданию «Философия естествознания»] / И. Ньютон. – М.: Политиздат, 1966. – Вып. 1. – С. 152.
37. Опросник жизненной позиции [Электронный ресурс] // А.Я. Психология (azps.ru) : [web-сайт]. 21.07.2009. – Режим доступа: <http://azps.ru/tests/kit/ojp.html>
38. Поппер К. Эволюционная эпистемиология / К. Поппер // Эволюционная эпистемиология и логика социальных наук. Карл Поппер и его критики. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – С. 61.
39. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672с.
40. Программа разработки проектирования. Концепция системного проектирования. / Отв. ред. А.А. Пископпель, В.Р. Рокитянский, Л.П. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2007. – 400 с.
41. Раппопорт А.Г. Границы проектирования / А.Г. Раппопорт // Вопросы методологии. – 1991. – № 1. – С. 19.
42. Раппопорт А.Г. Проектирование без прототипов // Разработка и внедрение автоматизированных систем в проектирование (теория и методология) / А.Г. Раппопорт. – М. : Стройиздат. – 1975. – 60 с.
43. Розин В.М. Личность как учредитель и менеджер «себя» и субъект культуры // Человек как субъект культуры / В.М. Розин. – М. : Наука, 2002. – С. 42–112.
44. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 704 с.
45. Сенік О. Адаптація опитувальника часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTRI) / О. Сенік // Соціальна психологія. – №1-2. – 2012. – С. 153-168.
46. Соколов Н.А. О системе психологических понятий в психологии / Н.А. Соколов // Вопросы психологии. – 1964. – № 2. – С. 167–170.

47. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин: [пер. с англ.]. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
48. Социально-психологический практикум : Учеб.-метод. пособие для студентов ф-та психологии и социальной работы / Авт.-сост. В.В. Гриценко. – Балашов. : Изд-во «Николаев», 2004 – 184 с.
49. Тоффлер Э. Создание новой цивилизации. Политика третьей волны [электронный ресурс] / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. – За: Alvin and Heidi Toffler. Creating a New Civilization. The Politics of the Third Wave. – Atlanta, 1995. – Режим доступа: <http://www.freenet.bishkek.su/jornal/n5/JRNAL511.htm>.
50. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер. [пер. с англ.] – М. : ООО "Издательство АСТ", 2002. – 557 с.
51. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Институт психотерапии, 2005. – 490 с.
52. Фролов С.С. Социология : [учебник для высш. учеб. заведений] / С.С. Фролов; 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательская корпорация «Логос», 1996. – 357с.
53. Челпанов Г.И. Психология. Философия. Образование. / Г.И. Челпанов. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 528 с.
54. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования) / Ю.М. Швалб. – К. : Миллениум, 2003. – 152 с.
55. Щедровицкий Г.П. Организация. Руководство. Управление / Г.П. Щедровицкий / Оргуправленческое мышление: идеология, методология, технология: [курс лекций / из архива Г.П. Щедровицкого]. – М. : Путь, 2000. – Т. 4. – 384 с.
56. Щедровицкий Г.П. Принципы и общая схема методологической организации системно-структурных исследований и разработок / Г.П. Щедровицкий // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник. – М. Наука, 1981. – С. 193–227.
57. Энциклопедический социологический словарь / [общ. ред. Г.В. Осипова / ред.-сост. А.В. Кабыща]. – М. : ИСПИ РАН, 1995. – 939 с.
58. Beyer H., Holtzblatt K. Contextual Design: Defining Customer-Centred Systems. / H.Beyer , K.Holtzblatt. – San Francisco. : Morgan Kaufmann Publishers, Inc. 1998. – 472 p.
59. Coombs P. H., Prosser C. and Ahmed M. (1973) New Paths to Learning for Rural Children and Youth, New York: International Council for Educational Development. One of several reports involving Coombs that popularized the institutional or bureaucratic categories of informal, formal and non-formal education.
60. Coombs P.H. Attacking Rural Poverty. How non-formal education can help / P.H.Coombs, M.Ahmed. – Baltimore. : John Hopkins Press, 1974.
61. Hall E. The hidden dimension / E.Hall. – N. Y. : Doubleday, 1966. – 270 p.
62. Memorandum on Life-Long Learning. Working Group «Education and Training Statistics» Meeting, November 13–14, 2000. Eurostat/E3/2000/ETS02.
63. MINDMAP: инструмент наведения порядка в... мыслях [Electronic resource]. URL: http://meducation.com.ua/index.php? name=PagEd&page_id=424.
64. Roszak T. Ecopsychology: Restoring the earth, Healing the Mind / T.Roszak , G M.omes, A.Kanner. – San Francisco. : Sierra Club Books. – 1995. – 400 p.
65. Schutz A. The Problem of Social Reality / A.Schutz . – The Hague: Martinus Nijhoff. – 1962.
66. Sommer. R. Personal space: Behavioral basis of design / R.Sommer. – N. Y., 1968.
67. UNESCO. Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-First Century. Presses Universitaires de France: Paris, 1996.

Навчальний посібник

Т.В.Ткач

ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Підписано до друку 29.01.2015 р.
Бумага офсетна. Формат 60х90х16. Гарнитура Times New Roman.
Друк ризографний. Умовно-друк. акр. 3,28. Тираж 150 прим.

МІДМУ «КПУ»
72311, Запорізька обл., м. Мелітополь, Каховське шосе, 8/2.
Тел. (0619) 43-04-09